

Romanikielen kielipoliittisen seurannan vuosiraportti 2010

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
1.1.–31.12.2010

Henry Hedman

SISÄLLYS

ESIPUHE	3
1. KIELELLISTEN OIKEUKSIEN VAHVISTAMIS- JA TOTEUTUMISTOIMENPITEITÄ	3
1.1. VALTIONEUVOSTON KERTOMUS KIELILAINSÄÄDÄNNÖN SOVELTAMISESTA 2010	3
1.2. EUROOPAN NEUVOSTON SOPIMUKSET JA VELVOITTEET	4
1.3. ROMANIN KIELIPOLIITTINEN OHJELMA JA SEN SEURANTA.....	4
1.4. VALTIOVALLAN ALAISET INSTITUUTIOT JA KIELEEN LIITTYVÄT TOIMINNAT JA TAPAHTUMAT.....	5
1.4.1. <i>Romaniasian neuvottelukunnan toimenpiteet romanien kielellisten oikeuksien edistämiseksi</i>	5
1.4.2. <i>Alueellisten romaniasian neuvottelukuntien toiminta kielen hyväksi</i>	5
2. ROMANIKIELEN TUTKIMUS	5
2.1. ROMANIKIELEN LAUTAKUNTA	6
2.2. ROMANIKIELEN TUTKIMUS JA HUOLTO	7
3. OPETUS JA KOULUTUS	8
3.1. TAUSTAA	8
3.2. OPETUSHALLITUKSEN ROMANIVÄESTÖN KOULUTUSRYHMÄN TOIMINTA JA ROMANIKIELEEN KOHDISTUNEET TUKITOIMET.....	9
3.2.1. <i>Romanikielen kesäkoulut</i>	9
3.2.2. <i>Romanikielen kielipesätoiminta</i>	9
3.2.3. <i>Tunnustus romanikielen opettajalle</i>	9
3.3. HELSINGIN YLIOPISTO.....	10
4. JULKINEN KÄYTTÖ	10
4.1. ROMANIN KÄYTTÖ RADIO-OHJELMISSA.....	10
4.2. ROMANILEHDET.....	11
5. KIRJALLINEN JA MUU TUOTANTO	11
5.1. ROMANIT JA KIRKKO -NEUVOTTELUKUNTA	11
5.2. OPETUSHALLITUKSEN JULKAISUT	11
5.3. SUOMEN ROMANIFOORUMI	11
6. KULTTUURI	12
6.1. KULTTUURITAPAHTUMAT JA SEMINAARIT	12
6.2. NÄYTTELYT	12
7. MUUTA	12
7.1. LEHTI- JA NETTIKIRJOITUKSET	12
7.2. VIDEOT	12

Esipuhe

Tässä vuoden 2010 vuosiraportissa tarkastellaan romanikielen kielipoliittisen ohjelman kielellisten oikeuksien, tavoitteiden ja suositusten toteutusta erityisesti kansallisella tasolla sekä Euroopan neuvoston vähemmistökielten maakohtaisia raportteja Suomen osalta. Lisäksi seurataan ja tarkastellaan kansainvälisellä tasolla Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston kielipoliittista linjausta sekä vähemmistökielisopimukseen ja vähemmistöjen suojelua koskevaan puiteyleissopimukseen liittyviä maakohtaisia raportteja.

1. Kielellisten oikeuksien vahvistamis- ja toteutumistoimenpiteitä

Suomen perustuslain uudistus tuli voimaan 1.3.2000. Lain 17. §:n 3. momentin mukaan taataan romanikieltä käyttävien oikeudet kieleen ja kulttuuriin:

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan...

Tämä on romanikielen kannalta merkittävä säädös, sillä romanit nousevat nyt kansalliskielisten rinnalle omana kieli- ja kulttuuriryhmänään. Kuitenkaan se, että kielelliset oikeudet ovat saaneet lainsuojan ja ne on määritelty perustuslaissa, ei yksin riitä. Tarvitaan oma kielilaki, jonka alle voidaan koota kaikki lainsäädännölliset tekstit ja asetukset. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunta on jättänyt valtiovallalle ehdotuksen romanikielen kielilain hyväksymisestä. Ehdotus on vireillä. Sitä ei ole vielä virallisesti hyväksytty, mutta sen sisältöjä on otettu huomioon eri instituutioiden toiminnassa. Kansallisella tasolla romaneilla on ollut jo vuodesta 1964 lähtien oma toimielin, romaniasiain neuvottelukunta (RONK), jonka tehtävänä on edistää ja seurata oman kieliryhmän oikeuksien toteutumista. Myös Kotuksen alaisuudessa toimiva romanikielen lautakunta seuraa ja edistää kielellisten oikeuksien toteutumista erityisesti kielihuollon ja tutkimuksen osalta. Lisäksi Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä tukee romanikielen ja -kulttuurin hyväksi tehtävää työtä.¹

1.1. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2010

Valtiovallalla on velvollisuus seurata kielilain toteutumista. Niinpä se ”antaa kielilain 37 §:n mukaan vaalikausittain eduskunnalle hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona käytettäväksi kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä, mutta tarpeen mukaan voidaan käsitellä myös muita Suomessa käytettäviä kieliä ja Suomen kielioloja.”²

¹ http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk10/romanikielen_kielipoliittinen_ohjelma.pdf (luettu 8.3.2011)

² http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/pevm_1_2010_p.shtml (luettu 8.3.2011)

Perustuslakivaliokunta 1/2010 on kiinnittänyt erityistä huomiota Inarin ja koltansaamen säilymiseen. Valiokunta esittää laadittavaksi elvyttämishjelmaa, jossa huomioidaan erityisesti näiden kielten opettaminen lapsille ja nuorille. Valiokunta on huomionut myös romanikielen uhanalaisen aseman ja katsoo tarpeelliseksi tukea romanikielen säilymistä ja kielen elvyttämistä Suomen romanipoliittisen ohjelman linjausten pohjalta. Lisäksi Perustuslakivaliokunnassa nähdään tärkeäksi romanin julkisten käyttämismahdollisuuksien lisääminen, mikä kasvattaisi romanikielen arvostusta ja käyttöä myös yksityisissä yhteyksissä. Edellisen vuoden kertomuksessa mainitaan epäkohtana, ettei romanikielistä ohjelma-aikaa televisiossa ole saatu lisättyä. Lapsille suunnatut romanikieliset televisio-ohjelmat sekä ajankohtaisohjelmat olisivat todella tärkeitä välineitä romanikielen elvyttämiseksi. Vuoden 2010 aikana ei ole tullut minkäänlaista parannusta em. asioihin (ibid.)

1.2. Euroopan neuvoston sopimukset ja velvoitteet

Kielen asemaa turvaavat kansallisten lakien lisäksi kansainväliset sitoumukset, säädökset ja lait. Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston kieltä koskevia säädöksiä. Kielipoliittisessa ohjelmassa esitetään, että Suomen tulee laajentaa ja selkeyttää alueellisia tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan ratifiointia romanikielen osalta koskemaan myös osaa sen 3. luvun artikloista. Tärkein dokumentti on *Alueellisia kieliä tai ei-alueellisia vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja*, jonka tavoitteena on turvata ja edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten asemaa eri elämänaaloilla. Toinen tärkeä sopimus on *Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus*, joka määrittelee periaatteita, joiden mukaan kansallisia vähemmistökieliä suojellaan sopimusvaltioissa. Sopimukset koskevat yksilön oikeutta käyttää ymmärtämäänsä kieltä. Lisäksi Euroopan neuvoston partnerina toimiva European Roma and Travellers Fellowship (ERTF) pyrkii aktiivisesti tukemaan romanikielen oikeuksia eri yhteyksissä. Useimmat romaneja koskevat tilaisuudet tulkataan romaniksi. Romanikielen ja -kulttuurin osuutta käsitellään myös Euroopan neuvoston MG-S-Romin kokouksissa, jossa olen tähän asti edustanut Suomea.³

1.3. Romanin kielipoliittinen ohjelma ja sen seuranta

Romanikielen kielipoliittinen ohjelma on sisällytetty osaksi romanipoliittista kokonaisuohjelmaa. Tärkeimmät painopisteet ja tavoitteet romanikielen poliittisessa ohjelmassa keskittyvät toimenpiteisiin, joilla voidaan poistaa ongelmia ja edistää sekä kehittää romanikielen kielellisiä oikeuksia. Lisäksi tarvitaan enemmän dialogia yhteiskunnan, viranomaisten, muiden kielivähemmistöjen ja romanien kieliyhteisön välillä. Kielipoliittinen ohjelma sisältää myös tarpeen luoda seuranta- ja arviointimalleja. Romaniasiaan neuvottelukunta on esittänyt, että oikeusministeriöön perustetaan työryhmä, joka selvittää, miten romanikielen kielelliset oikeudet toteutuvat. Mikäli esitys romanin omasta kielilaista osana kielipoliittista ohjelmaa hyväksytään, se velvoittaisi kuntia mm. romanikielen opetuksen järjestämiseen sekä Yleisradiota ottamaan romanit ohjelmatarjonnassaan riittävässä määrin huomioon. Romanikielen yliopisto-opetus aloitettiin vuoden 2009 aikana, ja se jatkuu edelleen. Myös opetushallitus on kiinnittänyt huomiota romanikielen kielipoliittisen ohjelman tavoitteisiin ja edistänyt kielen opetusta opettajien täydennyskoulutuksen sekä kielipesätoiminnan välityksellä.⁴

³ http://scripta.kotus.fi/www/verkkajulkaisut/julk10/romanikielen_kielipoliittinen_ohjelma.pdf (luettu 8.3.2011)

⁴ http://scripta.kotus.fi/www/verkkajulkaisut/julk10/romanikielen_kielipoliittinen_ohjelma.pdf (luettu 8.3.2011)

1.4. Valtiovallan alaiset instituutiot ja kieleen liittyvät toiminnot ja tapahtumat

Varsinaisia romaniasioiden toimijoita valtiohallinnossa ovat valtakunnallinen romansian neuvottelukunta (RONK) sekä alueelliset romansian neuvottelukunnat, joita on ollut vuoden 2010 aikana neljän läänin alueella. Lisäksi Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja sen alaisuudessa toimiva romanikielen lautakunta ovat valtiohallinnon instituutioita, joiden toimintaa vuosiraportissa tarkastellaan. Romanit ja kirkko -neuvottelukunta on kirkkohallituksen nimeämä asiantuntijaryhmä, joka tukee eri tavoin kielen käyttöä ja sen asemaa.

1.4.1. Romansian neuvottelukunnan toimenpiteet romanien kielellisten oikeuksien edistämiseksi

Romansian neuvottelukunta on tukenut Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmää romanikielen osalta. Valtakunnallinen romansian neuvottelukunta on maininnut tai ottanut kantaa romanikielen asemaan erilaisissa kuulemistilaisuuksissa ja lausunnoissaan. Romanipoliittisen ohjelman valmistelussa romanikielen asema on ollut yksi kuulemisten aihe. Romanien kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia on tuettu tuottamalla romanikielistä materiaalia kuten hammashoito-opas, jossa osa tekstistä on romanikielellä. Romansian neuvottelukunta on myös nostanut kielen ja kulttuurin asemaa järjestämällä 8.4.2010 romanien kansainvälisen romanikulttuuripäivän, jossa osa puheista pidettiin romanikielellä. Romansian neuvottelukunta on käynyt yhdessä Yleisradion kanssa keskusteluja ja tehnyt aloitteen romanikielisestä ohjelmatuotannosta TV:ssä ja radiossa.

1.4.2. Alueellisten romansian neuvottelukuntien toiminta kielen hyväksi

Alueellisten romansian neuvottelukuntien toiminta kielen hyväksi on painottunut pääasiassa yhteistyöhön Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän kanssa. ARONKit toimittavat tietoja romanijärjestöille, jotka voivat esimerkiksi hakea varoja kielipesätoimintaa varten. Lisäksi romansian neuvottelukuntien suunnittelijat ovat useissa eri koulutustilanteissa kiinnittäneet kuntien viranomaisten ja ammattiryhmien huomiota romanikielen opetuksen merkitykseen etenkin lapsen identiteetille ja kielitaidon säilymiselle.

2. Romanikielen tutkimus

Kohdat 2.1–2.2 perustuvat Kotuksen vähemmistökielen osaston kertomukseen vuodelta 2010. Kertomuksen on laatinut Kimmo Granqvist.

2.1. Romanikielen lautakunta

Lautakunnan kokoonpano vuodesta 1.6.2009 lähtien: prof. Jouko Lindstedt (pj.), tutkija, teol. kand. Henry Hedman (vpj.; Kotuksen edustaja), suunnittelija Henna Huttu, romanikielen opettaja Mertsu Lindgren, toiminnanjohtaja Miranda Vuolasranta, toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund, suunnittelija Miriam Schwartz, erikoistutkija Kimmo Granqvist (asiantuntijajäsen), erikoistutkija Anneli Hänninen (siht.).

Romanikielen lautakunta piti 6 kokousta, jotka kaikki olivat päätösvaltaisia. Lautakunta käynnisti keskustelun romanikielen normitustyön suuntaviivoista.

Kielilautakunta on laatinut romanikielen ääntämistä ja ortografiaa koskevan suosituksen julkaistavaksi romanilehdissä. Suosituksessa on seuraavaa: Päätettiin pitää voimassa entinen päätös, ts. suosittaa pääasiassa *-kiiro*-johdinta, mutta sallia *s:n* jälkeen myös *-kero*. *Til*-liitteen loppu-*l* kirjoitetaan myös silloin, kun sitä seuraa *l*. Siis esimerkiksi *tilloons*, *tilloonavaa*. Uusi käytäntö poikkeaa perinteisesti sanakirjoissa käytetyistä. Aakkosjärjestys päätettiin muuttaa seuraavaksi: *a, b, c, d, e, f, g, h, ħ, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, š, t, u, v, w, x, y, z, ž, å, ä, ö, dž* päätettiin aakkostaa *d:n* kohdalle, *tš* vastaavasti *t:n* kohdalle ja saman käytännön mukaan *kh, ph, th* *k:n, p:n* ja *t:n* kohdalle.

Kuulemistilaisuudet

Euroopan neuvoston alueellisten ja vähemmistökielten asiantuntijakomitean kuulemistilaisuus pidettiin 8.12.2010. Romanikielen osalta kuulemistilaisuuteen osallistuivat lautakunnan jäsenet Henry Hedman ja Miranda Vuolasranta. Kuulemisessa nousi esiin huoli kielilautakunnan resursseista, mikäli sen kaksi tutkijaa siirtyvät resursseineen Helsingin yliopistoon. Myönteisenä asiana todettiin romaniopiskelijoiden mahdollisuus suorittaa romanikieli sivuaineena Helsingin yliopistossa. Kotuksen kuulemisessa 9.12.2010 olivat paikalla Pirkko Nuolijärvi ja Kimmo Granqvist. Nuolijärvi ja Granqvist kertoivat romanikielestä muiden vähemmistökielten muassa.

Henry Hedman on ollut perustuslakivaliokunnan kuultavana vähemmistökieliasiansa. Hän ja Pirkko Nuolijärvi ovat korostaneet erityisesti romanikielen opetuksen tarvetta, koska Suomen romanikieli on vähemmistökielistämme kaikkein uhanalaisin eikä siten ole rinnastettavissa esimerkiksi maahanmuuttajien kieliin.

Kielilautakunnan kokouksissa sovittiin, että mikäli jokin instanssi haluaa konsultoida lautakuntaa tehdessään Suomen romanikieltä koskevia poliittisia päätöksiä, lautakunta on valmis neuvottelemaan. Konsultointivaatimuksia lautakunta ei kuitenkaan voi esittää.

Lautakunnassa käsiteltiin myös romanikielen siirtymistä yliopistoon ja siihen liittyviä tekijöitä. Lautakunta oli huolissaan siitä, että valtio on sysäämässä itseltään vastuita, joihin se on sitoutunut mm. perustuslaissa sekä ratifioimalla Euroopan neuvoston alueellisten ja vähemmistökielten peruskirjan ja Vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen. Yliopistot eivät nimittäin ole enää osa valtion hallintoa, ja uhkana on, että kielen asema heikkenee. Olisi tärkeää, että sopimusten toteutumisen valvonta nimettäisiin opetusministeriössä jonkun virkamiehen tehtäväksi.

Paitsi kielenhuoltoa, lautakunta pohti myös romanikielen institutionaalista asemaa. Romanikielen tutkimus ja huolto ovat alkuvaiheessa, eikä kielen asemakaan ole vakaa huolimatta siitä, että romanien poliittisten ja kielellisten oikeuksien vahvistamisesta ovat kantaneet huolta niin EU, tasavallan presidentti kuin opetusministerikin.

2.2. Romanikielen tutkimus ja huolto

Vähemmistökielten osastossa jatkettiin romanikielen sanakirjatyötä, tutkimusta ja huoltoa. Syyskuun alussa järjestettiin Kotuksessa kansainvälinen romanikielen tutkimuksen konferenssi. Romanikielessä pyrittiin muutenkin aktiivisesti mukaan useisiin kansainvälisiin verkostoihin ja hankkeisiin; Kimmo Granqvistin johtama monitieteinen tutkimusryhmä työskenteli osana kansainvälistä Western-Eastern Europe: Centre-Periphery Dynamics -hanketta. Grazin yliopiston johtama, osittain EU-rahoitteinen Qualirom-hanke (2011–2013) käynnistyi joulukuussa.

Kimmo Granqvistin Suomen romanin lauseopista valmistui n. 90 sivua, jotka käsittelevät verbien syntaksia ja lauserakenteita. Romanikielen dokumentointihankkeen teoksista romanikielen kieliopin ja alkeisoppikirjan *Vaaguno!* käsikirjoitukset valmistuivat. Vaativamman *Vauro!*-oppikirjan käsikirjoitus valmistui lukukappaleiden sekä niihin liittyvän kieliopin ja harjoitusten osalta. Toimitustyö valmistuu vuoden 2011 alkupuoliskolla. Kielihistoriallisen katsauksen *Romanikielen kehitys* käsikirjoitusta valmistui n. 100 s.

Kimmo Granqvistilta ilmestyi oppihistoriallinen artikkeli ”Two hundred years of Romani Linguistics” Klaus Karttusen toimittamassa teoksessa *Anantaṁ śāstram. Indological and Linguistic Studies in Honour of Bertil Tikkänen* (Studia Orientalia 108 (2009)). Granqvist laati toimintavuonna attritiokirjaan (n. 40 s) oman artikkelinsa Suomen romanikielestä sekä artikkelikokoelmaan *Romanikieli ja sen tutkimusalat* artikkelit romanikielen varhaisesta eurooppalaisesta kehityksestä sekä romanikielen vaiheista Suomessa. Tekeillä ovat artikkelit Euroopan romanimurteiden dialektologiasta ja variaatiosta Suomen romanikielessä.

Granqvist aloitti Päivi Majaniemen kanssa yhteisartikkelin laatimisen romanien metaforista Anna Idströmin, Elisabeth Piiraisen ja Kendra Wilsonin toimittamaan teokseen *Endangered Metaphors*. Artikkelin määräaika on tammikuussa 2011. Päivi Majaniemi kokosi artikkeleita varten 570 suomenkielistä ja romanikielistä vertausta ja sananlaskua käsittävän tietokannan, vertasi tietokantaa Kotuksen sananparsiaineistoon sekä selvitti eroja eri-ikäisten romanien metaforakomponenteissa. Kimmo Granqvistilta ilmestyi kaksi populaarikirjoitusta Kotuksen vähemmistökielten tilanteesta ja Qualirom-hankkeesta. Julkaistaviksi on lähetetty kirjoitukset romanikielen yliopisto-opetuksesta sekä romaneihin liitettävästä sanasta *hai*.

Kimmo Granqvist piti vuoden 2010 aikana yhdeksän esitelmää, jotka tarkastelivat romanikielen diakroniaa Suomessa, suomen vaikutusta ja Suomen romanikielen asemaa Euroopan romanimurteiden typologiassa, kielipolitiikkaa ja yliopisto-opetusta.

Henry Hedmanin romanikielen uudissanakirjasta valmistui n. 2000 sana-artikkelia. Sanakirja valmistuu 2011. Kielipoliittinen seurantaraportti romanikielen asemasta ilmestyi. Vuotta 2010 käsittelevän seurantaraportin laadinta on valmistunut. Lisäksi hän julkaisi *Romano Boodos* -lehdessä kaksi

populaarikirjoitusta romanikielestä. Hedman piti vuoden 2010 aikana yhteensä 13 esitelmää, joissa hän muun muassa esitteli romanikielen käyttöä koskevaa selvitystään. Lisäksi hän tiedotti lautakunnan päätöksistä romanikieltä opettaville henkilöille neljässä eri koulutustapahtumassa.

Kansainvälisessä Western-Eastern Europe. Centre-Periphery Dynamics -projektissa Kimmo Granqvistin johtama pohjoismainen tutkimusryhmä tuotti yhteisartikkelin Suomen romaneista kaksinkertaisessa periferiassa. Päivi Majaniemi täydensi Kimmo Granqvistin ohjaamana Manchesterin yliopiston romanimurteiden morfosyntaktiseen tietokantaan (RMS) Suomen romanikielen aineistoa. Grazin yliopiston johtama osittain EU-rahoitteinen Qualirom-oppimateriaalihanke (2011–2013) käynnistyi. Hanketta koordinoi sen ensimmäisenä toimintavuonna Reetta Toivasen (HY) sijaisena Kimmo Granqvist.

Kotuksessa järjestettiin 2.–4.9.2010 kansainvälinen romanikielen tutkimuksen konferenssi (9th International Conference on Romani Linguistics). Konferenssia varten oli perustettu kotimainen järjestelytoimikunta, jossa olivat edustettuina Kotuksen (Kimmo Granqvist, pj.) lisäksi Helsingin yliopiston maailman kulttuurien laitos (Bertil Tikkanen) ja nykykielten laitos (Fred Karlsson, Jouko Lindstedt) sekä kansainvälinen ohjelmatoimikunta (Yaron Matras, Viktor Elšik, Dieter Halwachs, Kimmo Granqvist, pj.). Konferenssin kahvituksesta huolehti Suomen romaniyhdistys ry.

Kimmo Granqvist ja Henry Hedman osallistuivat romanikielen opettajien täydennyskoulutukseen Educode oy:n Romano-hankkeessa sekä Järvenpään seurakuntaopiston romanikulttuuriohjaajan tutkintojen hyväksymiseen. Henry Hedman toimi lisäksi kouluttajana kahdessa Opetushallituksen järjestämässä romanikielen kesäkoulussa.

Romanikielisten uutisten korpusta kartutettiin toimintavuotena yhteensä 6,577 sanaa. Osasta uutislähetyskiä saatiin Kotukseen myös äänitiedostot mp3-muodossa.

3. Opetus ja koulutus

Tämän osio perustuu lähes täysin Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän vuoden 2010 toimintakertomukseen, jonka on tehnyt Susanna Rajala.

3.1. Taustaa

Suurimmassa osassa maata romanikielen opetusta ei ole saatavilla edes perusopetustasolla, vaikka kunnassa asuisikin riittävä määrä perusopetusikäisiä romanilapsia ja vaikka laki mahdollistaakin opetuksen järjestämisen. Yli 80 % peruskoulun romanilapsista jää ilman minkäänlaista romanikielen opetusta. Lisäksi romanivanhemmat ja -lapset tuntevat huonosti omat kielelliset oikeutensa, eivätkä useinkaan osaa vaatia kielenopetusta. Romanikielen opetus on vakiintunut Suomessa vain harvoissa paikoissa. Suurin osa romanikielen perusopetuksesta annetaan Etelä-Suomessa. Opetushallituksessa romaniväestön koulustuimi pyrkii lisäämään romanikielen arvostusta sekä edistämään kielen elinvoimaisuutta yhteistyössä virnaomaisten ja romanien kanssa.

3.2. Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän toiminta ja romanikieleen kohdistuneet tukitoimet

Koulutusryhmä on kiinnittänyt erityistä huomiota romanilasten peruskoulun käynnin tehostamiseen. Romanikielen opetuksen tarjonnan mahdollisuuksia on lisätty oppilasmäärän laskulla neljästä kahteen. Vuoden aikana romanikielen opetusta tarjottiin parille sadalle peruskoulun romanioppilaalle kielikerhojen ja kielipesien kautta.

Myös romanikieltä opettavien henkilöiden täydennyskoulutukseen on panostettu opetushallituksen täydennyskoulutus rahoituksella. *Educoden* organisoima koulutus ROMANO – menetelmiä romanikielen opettajille on jatkunut vuonna 2010. Hankkeen tavoite on lisätä romanikielen opettajien tietoutta oppimaan oppimisesta, opetusmenetelmistä sekä romanikielen erityispiirteistä. Yhtenä osiona on ns. *Instrumental Enrichment* -koulutus. Koulutuskokonaisuuksien avulla pyritään aktivoimaan romanikielen opetusta sekä tukemaan opettajien ja ohjaajien romanikielentaitoa ja edelleen opettamista lapsille ja nuorille. Koulutuksen kokonaissuorituksesta saa 17 opintopistettä ja Romano-diplomin.

3.2.1. Romanikielen kesäkoulut

Vuonna 2010 Opetushallitus järjesti kaksi romanikielen kesäkoulua, Punkaharjulla 28.6.–2.7. ja Ylöjärvellä 4.–5.8. Molemmat kesäkoulut oli suunnattu romanikielen opettajille, romanikielen taitojaan elvyttävälle sekä 6–15-vuotiaille lapsille ja nuorille. Ylöjärven kesäkoulu oli suunniteltu jatkoksi Romano-koulutukselle. Koulutuksen tavoitteena oli 1) tukea romanikielen opettajien ammatillista osaamista opetuksen suunnittelun ja toteutuksen, kielen hallinnan sekä oppimateriaalin osalta, 2) antaa romanikieltään elvyttävälle romaneille mahdollisuus kielenhallinnan ja puhumisen harjoittamiseen, 3) innostaa lapsia ja nuoria romanikielen pariin ja 4) vahvistaa osallistujien kielellistä identiteettiä.

3.2.2. Romanikielen kielipesätoiminta

Tasavallan presidentti Tarja Halonen on romanikielen kielipesätoiminnan suojelija. Hän ilmoitti puheenvuorossaan romanikielen juhlaseminaarissa 28.9.2010, että hän haluaa mahdollisuuksiensa mukaan kytkeä maakuntamatkoihinsa käyntejä kielipesissä. Tasavallan presidentin kanslia on saanut tiedot kielipesäpaikkakunnista. Vuonna 2009 kielipesiä oli kaikkiaan kahdeksan: Kajaanissa, Rovaniemellä, Kouvolassa, Turussa, Mikkelissä, Oulussa, Savonlinnassa ja Lahdessa. Jokaiselle niille on myönnetty rahoitus vuodelle 2010. Toimintaa pyritään laajentamaan vuonna 2011. Kaikki kommunikointi kielipesissä tapahtuu pääasiassa romanikielellä. Toiminta on paitsi kielen harjoittamista myös romanikulttuurin siirtämistä sukupolvelta toiselle.

3.2.3. Tunnustus romanikielen opettajalle

Opetushallitus myönsi ensimmäistä kertaa tunnustuspalkinnon romanikielen opettajalle, tutkija Henry Hedmanille. Palkinnon jakoi Opetushallituksen pääjohtaja Timo Lankinen romanikielen

juhlaseminaarissa 28.9.2010. Lisäksi kunniamaininnan sai vankilassa romanikielen opettajana toimiva Juhani Valentin. Tasavallan presidentti Tarja Halonen kunnioitti puheenvuorollaan juhlaseminaaria.

3.3. Helsingin yliopisto

Kimmo Granqvist ja Henry Hedman edustivat Kotusta työryhmässä, jonka tehtävänä oli laatia OKM:lle ehdotus romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetuksen järjestämisestä ja kustannusvaikutuksista. Työryhmässä (pj. prof. Klaus Karttunen) oli Helsingin yliopiston keskushallinnon, humanistisen tiedekunnan ja sen eri laitosten sekä OKM:n edustajia.

Opetusministeriö järjesti 25.1.2010 neuvottelun, johon osallistuivat Anita Lehikoinen, Armi Mikkola, Jouko Lindstedt, Kimmo Granqvist, Henry Hedman, Klaus Karttunen ja Bertil Tikkanen. Tilaisuudessa Helsingin yliopistoa rohkaistiin hyväksymään romanikielen opetussuunnitelma, ja opetusministeriö lupasi oppiaineeseen lisäresursseja Kotukselta siirtyvien vakanssien lisäksi.

Kimmo Granqvist piti kl + sl 2010 maailman kulttuurien laitoksessa Suomen romanikielen peruskurssin (112 t, 10 op.). Petra Kovanen (HY) pro gradu valmistui Suomen romanien koodinvaihdosta.

Qualirom on Helsingin yliopiston Suomessa koordinoima hanke, jonka tarkoituksena on testata Euroopan neuvoston kehittämää romanikielen eurooppalaista opetussuunnitelman kehystä (CFR) sekä siihen sovellettua eurooppalaista kieliportfolio-mallia (ELP). Hankkeessa tullaan mm. laatimaan eritasoista romanikielen opetusmateriaalia. Ensimmäinen tapaaminen oli 31.8.–1.9.2010, jolloin Euroopan neuvoston kieliasiantuntija Barbara Simpson sekä eurooppalaisen hankkeen koordinaattori Ulli Pawlata kouluttivat Suomen työryhmää.

4. Julkinen käyttö

TV:ssä ei ole vuoden aikana ollut mitään varsinaista romanikielistä ohjelmaa, kuten esim. saamelaisten omakielisiin uutislähetyksiin verrattavaa. Romanijärjestöt pitävät yllä romanikieltä, ja lisäksi kenttätyö romanien parissa mahdollistaa kielen käytön eri romaneille suunnattujen tapahtumien, kuten leirien ja vanhusten virkistystoiminnan kautta.

4.1. Romanin käyttö radio-ohjelmissa

Yle Radio 1 Asiaohjelmat lähettää kerran viikossa – sunnuntaisin klo 17.45 – romanikieliset uutiset Romano Mirits. Uutiset ovat Tuula Åkerlundin ja Miranda Vuolasrannan kääntämiä, ja niitä lukevat Valfrid Åkerlund ja Miranda Vuolasranta. Uutisten kesto on n. 3–4 minuuttia. Uutisaineistoa kerätään ja taltioidaan jatkuvasti Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen. Materiaalia on tarkoitus tutkia ja käyttää hyödyksi etenkin sanaston kehitystyössä. Viime kesänä lähetettiin tunnettujen vanhempien tai jo pois nukkuneiden romaneiden henkilöhistorioita. Romanikielellä on esitetty myös Miranda Vuolasrannan runoja sekä Urpo Vuolasrannan lukemia tarinoita, Väinö Lindbergin ja Henry Hedmanin sekä Tuula Åkerlundin esittämiä puheita ja haastatteluja. Periaatteena on, että jokaisessa Romano

Miritsissä on romanikielinen osuus, joka on joko käännetty kokonaan myös suomeksi tai ainakin referoitu.

4.2. Romanilehdet

Romanijärjestöt ovat tukeneet kielellistä toimintaa mm. julkaisemalla romanikielisiä lehtikirjoituksia. Myös kesäleireillä on romanikieli ollut esillä. Romano Missio ry:n *Romano Boodos* -lehdessä on julkaistu romanikieltä käsitteleviä kirjoituksia kahdella kielellä. Elämä ja valo ry:n julkaisemassa *Elämä ja valo* -lehdessä on romaniksi ja suomeksi julkaistu vähintään lehden pääkirjoitus. Vuoden viimeisessä numerossa on romanikielinen *Isä meidän* -rukous. Vuoden aikana on em. lehdissä ollut myös romanikielisiä hengellisiä lauluja molemmilla kielillä.

5. Kirjallinen ja muu tuotanto

5.1. Romanit ja kirkko -neuvottelukunta

Kirkkohallitus julkaisi piispa Eero Huovisen kommentoiman katkismuksen, jonka on romaniksi kääntänyt tutkija Henry Hedman. Kertomusvuonna Kirkkohallitus julkaisi myös seurakunnille suunnatun oppaan romanileirien järjestämisestä (*Romanit leirillä – Opas seurakunnille romanileirien järjestämiseen*).⁵

5.2. Opetushallituksen julkaisut

Vuoden 2010 aikana opetushallitus julkaisi esitteen nimeltä *Romanikielen oppimisen tuki*. Sitä on jaettu ja tullaan jakamaan sekä kouluille että romaniperheille. Kielipesätoiminnan tueksi on tehty esite Romanikielen oppimisen tuki, jota jaetaan mm. romaniperheille. Kielipesien ohjaajat voivat jatkossa hyödyntää lapsia varten kehitettyä, mutta vasta työn alla olevaa romanikielistä julkaisua Matti & Teppo. Sen ovat suunnitelleet Henna Huttu ja Henry Lindgren, ja se on tarkoitettu apuneuvoksi pelien, leikkien ja laulujen ohjaukseen.

5.3. Suomen romanifoorumi

Suomen Romanifoorumi ry. on laatinut toimintaansa kuvaavan esitteen paitsi suomen- ja englanninkielisenä myös romanikielellä.

---

⁵

[http://kappeli.evl.fi/KKHASHa.nsf/7b71ae23c1dcb5bcc22572980062dd0b/7db3aed992b7cdccc225746a00397e3b/\\$FILE/RomanitjaKirkkoTOKE2010.pdf](http://kappeli.evl.fi/KKHASHa.nsf/7b71ae23c1dcb5bcc22572980062dd0b/7db3aed992b7cdccc225746a00397e3b/$FILE/RomanitjaKirkkoTOKE2010.pdf) (luettu 9.3.2011)

6. Kulttuuri

6.1. Kulttuuritapahtumat ja seminaarit

Keväällä 2010 Drom ry. järjesti kansainvälisen romanien kansanmurhalle omistetun *Unohdettu kansanmurha* -tapahtumakokonaisuuden. Sen suojelijana toimi tasavallan presidentti Tarja Halonen. Hankkeen päätapahtuma oli kansainvälistä romanien historiaa ja nykypäivää käsittelevä tieteellinen seminaari *Romanit ja holokausti* Tieteiden talolla 8.–9.4.2010.

6.2. Näyttelyt

Seminaarin yhteydessä järjestettiin myös laaja romanien historiaa, kulttuuria ja taidetta esittelevä *Barvalo Drom* -näyttely (= Rikas tie) kulttuurikeskus Caisassa sekä samanniminen mustalaismusiikin konserttisarja, jonka pääkonsertti pidettiin Savoy-teatterissa 9.4.2010.⁶

7. Muuta

7.1. Lehti- ja nettikirjoitukset

Vuoden 2010 aikana ei tiettävästi ole ilmestynyt muuta romanikieleen liittyvää kirjallisuutta. Tekeillä on useita eri töitä, joista osa ilmestyyneen vuoden 2011 aikana.

Pinja Haukkavaara arvioi Helsingin kaupunginmuseon näyttelyn *Varokaa mustalaisia!* vaikutusta pääväestön kävijöihin (Hiidenkivi 6/2010). Soininvaara ottaa blogissaan vahvasti kantaa nykyiseen kerjäläisvastaiseen lakiin ja tapaan kohdella ulkomaan romaneita. Soininvaara kirjoittaa aiheesta otsikolla ”Mitä tehdä romaneille”.⁷

7.2. Videot

Romaneista on julkaistu useita videoita vuoden 2010 aikana. Ne löytyvät Ylen sivuilta.⁸ Videolla kerrotaan mm. toisen maailmansodan aikana tapahtuneesta romanien joukkotuhosta. Tämä video on kuvattu Westerborgin muistoalueella Hollannissa.⁹ Radio Miritš-ohjelmista voi löytää romanikielisiä uutisia.

⁶ <http://www.drom.fi/3> (luettu 9.3.2011)

⁷ <http://www.soininvaara.fi/2010/01/20/mita-tehda-romaneille/>(luettu 9.3.2011)

⁸ http://yle.fi/haku/default.fi.jsp?gl_1.qry=romanit+2010 (luettu 9.3.2011)

⁹ <http://moniviestin.jyu.fi/ohjelmat/ytk/sosnet/romanit-2010/settela-westerborg> (luettu 9.3.2011)